

НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ

Польські сліди на Байковому кладовищі у Києві

КАЛЕНДАР

розпочато підготовку по створенню нового кладовища

освячення дерев'яної православної церкви Св. Димитрія Ростовського

до кладовища додано територію, що з протилежного боку вулиці Байкова, звану Новим кладовищем та поділену на православну, католицьку та лютеранську частини

споруджено мур із червоної цегли, відгородивши таким чином кладовище від вулиці Байкова

встановлено пам'ятник на військовому кладовищі польських вояків, що загинули весною 1920 р.

поблизу кладовища побудовано крематорій. Веде до нього «Дорога скорботи», уздовж якої митці Ада Рибачук (1931-2010 рр.) і Володимир Мельниченко (нар. 1932 р.) створили бетонну стіну пам'яті у формі оригінальної, монументальної композиції. Над її створенням автори працювали протягом 13 років, однак у 1981 році роботи призупинили та оголосили її суперечною із духом соціалізму. Всупереч тому, що монумент площею близько 230 м2 був майже готовий, у 1982 році його вирішили залити бетоном

1832
—
1833

бл.
1834

1841

1848

1876

1884
—
1889

У 80-х
роках
XIX ст.

1900

1935

1971

1975

2001

перші поховання на Новостроєнському кладовищі (початкова назва Байкового кладовища)

у лютеранській частині зведено каплицю та будівлю для потреб працівників цвинтаря, яка не збереглася

на території Нового православного кладовища споруджено муровану церкву Вознесіння Господнього у неовізантійськом у стилі, запроектовану В. Городецьким Ніколаєвим

адміністратор католицької частини цвинтаря, о. Пьотр Жмігродзькі, звернувся з проханням про надання додаткових 10 десятин землі, на що отримав згоду у 1901 р.

рішенням виконавчої влади Київської міської ради Байкове кладовище закрили для нових поховань

Байкове кладовище офіційно визнане видатною пам'яткою історії України

Фрагмент усипальниці Герарда Байковського, фото: Б. Гутовські

У 1812 році у Києві проживало понад 4 тисячі поляків. Через шістдесят років їхня кількість зросла до 8 тисяч, що становило приблизно 10% населення міста. Декотрі займали високий суспільний статус, як от Юзеф Завадзькі, засновник міської товарної біржі та мер міста у 1860-1863 роках. Великі польські підприємства мали свої представництва в Києві.

У 1897 році близько 17 тисяч жителів декларували свою приналежність до польської національності, не враховуючи студентів і поміщиків. У той час населення Києва налічувало прибл. 240 тисяч, тобто близько 7% жителів міста були поляками. Напередодні Першої світової війни їх кількість зросла приблизно до 40 тисяч. Під час війни до міста прибуло багато утікачів із Королівства Польського та Галичини. Після 1917 року відбулась остання хвиля переселення, перш за все із провінцій. Ситуація змінилася у червні 1920 року після відступу Війська Польського та союзних військ Петлюри. Більшовикам вдалося те, що не зміг царський режим – стерти національну ідентичність у поляків-киян. Чимало жителів міста виїхало, багатьох було вбито. Спочатку, у 1920-х і на поч. 1930-х років існували такі організації, як Польське наукове товариство чи Державний польський театр України, виходила польськомовна преса, напр., газета «Głos Młodzieży» («Голос Молоді»), яка видавалася в 1925-1935 роках, також була доступна «Marchlewszczyzna Radziecka» («Радянська Мархлевщина»), яку видали на схід від Житомира в Мархлевському польському національному районі. Однак спочатку політично спровокований голод 1932-1933 років, а потім зміна національної політики та репресії призвели до значного зменшення кількості поляків у Києві та на довгі роки унеможливили функціонування польських організацій.

У 1926 р., за офіційними даними, поляків було близько 14 тисяч, у 1939 р. – прибл. 12 тисяч, а у другій половині ХХ ст. – бл. 10 тисяч осіб. Нині в столиці України проживає приблизно 7-10 тисяч жителів, які декларують себе поляками. Деякі з них приїхали до Києва вже після 1991 року.

У Києві діяли польські організації: Патріотичне товариство, Польське гімнастичне товариство «Сокіл», існував польський театр, а з 1906 р. починає виходити польськомовна преса, в т.ч. «Dziennik Kijowski» («Київський журнал») або «Kłosy Ukraińskie» («Клоси Українські»).

Надгробок Юліуша Фердинандуса Мазонна (п. 1885), директора лікарні Св. Олександра в Києві, похованого в лютеранській частині кладовища, фото: Н. Півоварчик

Надгробок Амелії Платцер,
фото: Н. Піоварчик

Фото: Н. Піоварчик

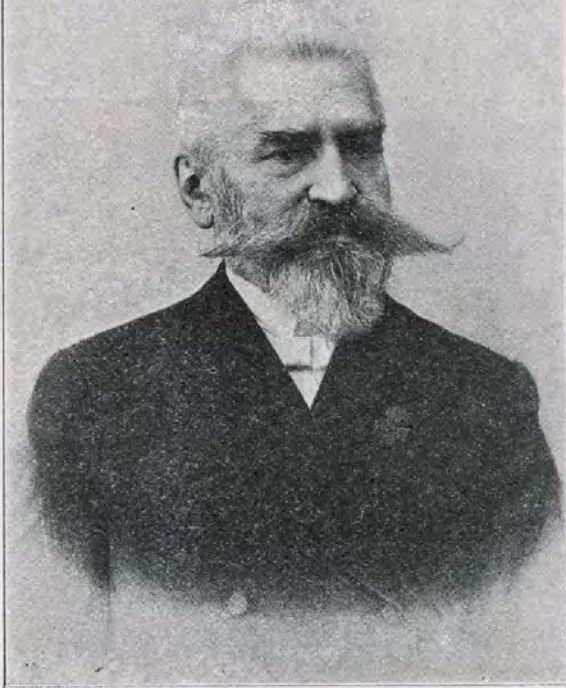
Збільшення населення, а передусім плани розширення фортеці та закриття кількох кладовищ змусили у 30-х роках XIX ст. вжити заходів щодо створення нового некрополя. Так почалася історія кладовища. Назва найбільш знакового київського некрополя походить від прізвища російського генерала, власника сусіднього маєтку, Сергія Байкова. Отож фактично це мало б бути кладовище Байкова. Часто його називають просто байковим, казковим. Це й не дивно, адже воно має у собі щось ностальгічне та магічне – сліди дитинства і невинності, що зіткнулися з невблаганністю та неминучістю смерті. Хто ж би не хотів навіки залишитися в прекрасній казці?

Спершу, коли кладовище тільки створювалося, ця назва ще не вживалась, а саме розташування некрополя для багатьох видавалося надто віддаленим. Мальовниче місцезнаходження, факт, що тут спочивають видатні постаті, і, перш за все, наявність вільних місць – причинило бурхливу розбудову кладовища, який складається із трьох частин: православного, католицького, також відомого як польський, і лютеранського, званого німецьким.

Леся Українка (1871-1913), автор музичного твору «Молитви за Україну» Микола Лисенко (1842–1912), чи Михайло Грушевський (1836–1934) – важливі постаті сучасної України. Їхні могили роблять кладовище не лише міським некрополем, а національним пантеоном.

На Байковому кладовищі поховано чимало поляків, жителів міста та Київської губернії. До наших днів збереглося близько 640 пам'ятників датованих до 1945 року.

Фото з «Tygodnik Ilustrowany», №10 (1903 р.)

JOZEF CHOYNOWSKI.

На католицькій частині кладовища поховано багато знатних киян. Надгробки деяких з них збереглися до наших днів, зокрема:

Юзеф Хойновські (1833-1914) – археолог і колекціонер. Зібрав багату археологічну колекцію, яку заповів Товариству Заохочення Образотворчого Мистецтва у Варшаві. Сьогодні вона знаходиться серед колекцій Національного музею у Варшаві, Національному музеї у Познані та Варшавському державному археологічному музеї.

Людвік Ґурецькі (1825–1885) – доктор медицини, професор Університету Св. Володимира в Києві. У 1871 році провів першу в Києві вакцинацію проти віспи.

Леон Іджіковські (1827–1865) – засновник найбільшої київської книгарні, читальні та видавничого дому. Друкував серед іншого перші видання творів видатного українського композитора Миколи Лисенка і польських поетів. До 1920 року видавництво опублікувало близько 8 тисяч творів. Варшавська філія проіснувала до 1944 року.

Нарцис Янковські (1827-1910) – відмовився від військової кар'єри та поміщицької власності заради національної справи, за що «заплатив» засланням до Сибіру на двадцять років. Після повернення оселився у Києві під опікою брата **Леонарда** – мецената, співзасновника «Dziennik Kijowski», фундатора будівництва костелу Св. Миколая у Києві. Надгробок Леонарда Янковського, на жаль, не зберігся.

Станіслав Сірочинські (1848-1912) – лісник, поміщик, філантроп, спільно з Романом Дмовським заснував Польську Національну Партію на Русі. У 1906-1909 роках член Державної думи.

Вільгельм Котарбінські (1848–1921) – художник «визнаний і відзначений званням академіка за досягнення в галузі мистецтва» Академією образотворчих мистецтв у Санкт-Петербурзі. Його могила протягом багатьох років була забута. Лише у 1990-х роках її віднайшло Київське національно-культурне товариство поляків «Згода», яке й ініціювало спорудження нового пам'ятника.

Надгробок київського видавця Леона Іджіковського, фото: Б. Ґутовські

Надгробок української поетеси Лесі Українки, фото: Б. Ґутовські

Влодзімеж Висоцькі (1846–1894) – поет і популярний київський фотограф. Придворний фотограф великої княгині Олександри Петрівни. Його символічна могила знаходиться на гробі матері Емілії.

Влодзімеж Високовіч (1854–1912) – професор, патологоанатом і епідеміолог, один із творців сучасної імунології. Ініціатор і головний засновник польської лікарні у Києві та Люблінських ремісничих майстерень.

Надгробок проф. Влодзімежа Високовича,
фото: Н. Півоарчик

Ogrodzenie do grobu dwuosobowego, artystycznie wykonane **na wystawę**, sprzedaje się za 2,000 rub. w fabryce pomników A483-20-7

A. W. DASZKOWSKIEGO

Kijów, ul. Niemlecka (w pobliżu mostu Bajkowego).
Tam też wielki wybór pomników, krzyżów i ogrodzeń z żelaza, granitu, labradoru i in.

Реклама майстерні кам'яних виробів А. В. Дашковського в Києві з «Dziennik Kijowski» №79 (1906 р.)

Юзеф Завадзькі (1818–1886) – польський видавець і друкар, журналіст, засновник Польського Товариства у Києві та міської товарної біржі, київський міський голова у 1860-1863 роках.

Фото: Н. Півоарчик

На околицях цвинтаря також поховані польські солдати, яких до Києва спровадила важка військова експедиція 1920 р. Вже у 1919 році було відомо, як завершиться громадянська війна в Росії. Вона закінчилася через рік, хоча поодинокі бойові дії тривали навіть до 1923 року. Участь великих військових сил у польсько-більшовицькому конфлікті створювала загрозу для незалежності як Польщі, так і Української Народної Республіки. Союз, укладений між Юзефом Пілсудським і Шимоном Петлюрою, передбачав суверенітет України і військовий союз. Його кульмінацією стало захоплення практично без бою Києва. Однак це не була перемога у війні, бо вже через кілька днів розпочалася контратака більшовицьких військ, яким після запеклих боїв вдалося здобути, зокрема, Житомир. Зважаючи на реальну загрозу облоги та блокади міста, вирішено відступати. Попри подальші результати війни, взяття Києва стало важливим тріумфальним моментом спільної польсько-української справи.

Хоча взяття Києва не мало кровопролитного характеру, однак під час боїв, зокрема, за лівобережний плацдарм у Броварах були жертви. Підраховано, що під час кампанії загинуло близько 150 польських солдатів.

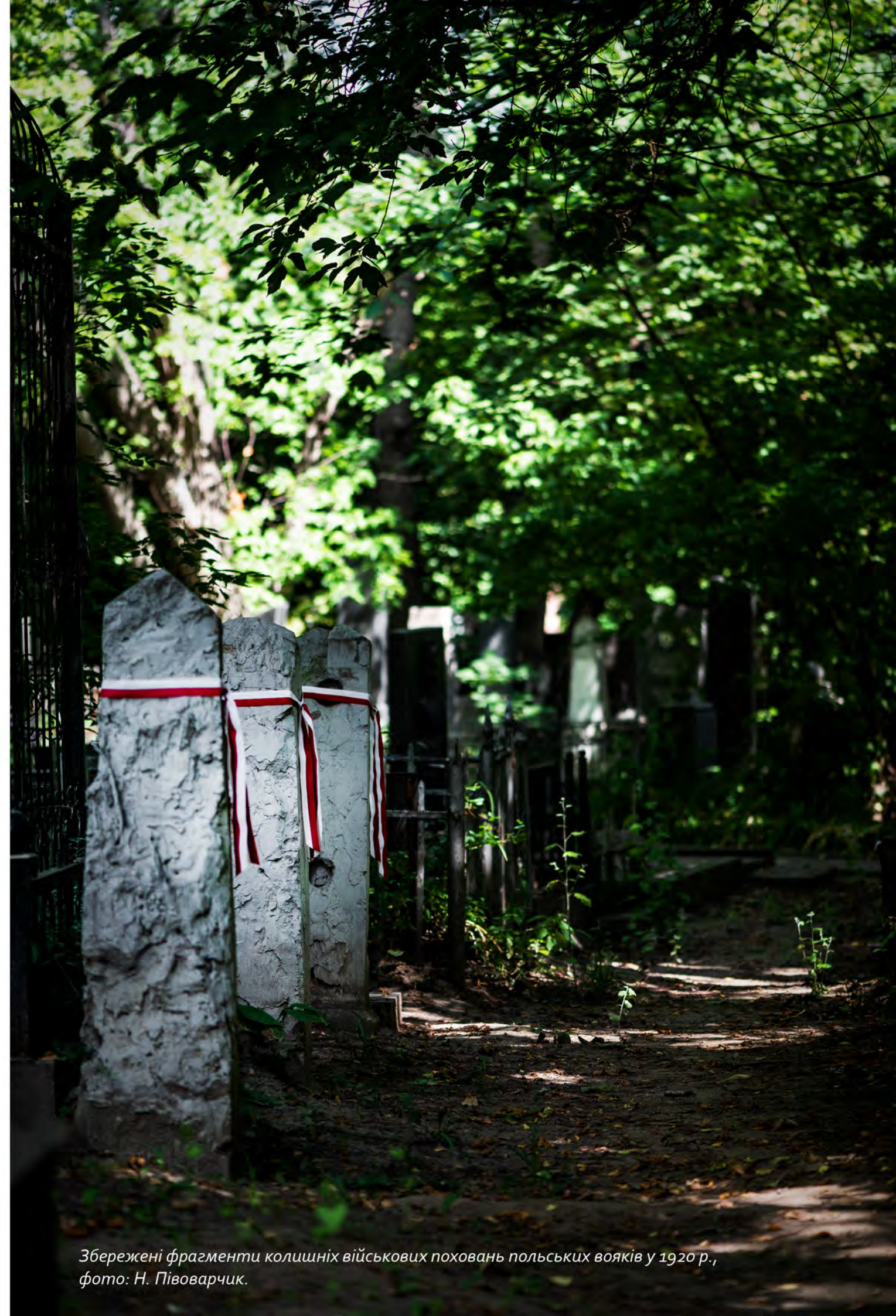
В тому числі, ймовірно, двоє пілотів, чий літак розбився під Києвом. 114 з них знайшли свій останній спочинок у Києві, на тодішній околиці Байкового кладовища.

«Я також відвідав військове кладовище, те з 1920 року. Стоять там на відкритій, необгородженій території, у безпосередній близькості від кладовища, красиво обгородженого і прикрашеного гарним пам'ятником німецького військового, рівними рядами польські могили із залізними хрестами. Рука, що не поважала традиції, дозволила їм уціліти. Стоять як у шерензі: рівно, акуратно, як на заклик». Цими словами могили легіонерів описував ад'ютант маршалка Пілсудського, капітан Мечислав Лепецькі. Це була одна із зупинок у його незвичайній подорожі, як він сам називав, через Радянський Кавказ. Прохання про спорудження невеликого кладовища розглядалося надзвичайно довго. Його відкрили 3 травня 1935 року, за кілька днів до смерті Маршалка. На той час, це було єдине впорядковане польське кладовище на території СРСР. Через кілька років його зруйнували. Марія Бондзюк-Березовська, яка пам'ятала пам'ятник ще до війни та дожила вільної України, переказала свої спогади місцевим полякам. У 90-х роках зусиллями «Ради охорони пам'яті боротьби і мучеництва» та за участі суспільних опікунів Товариства поляків «Згода», упам'ятник знову відновили.

TU SPOCZYWA
114 ŻOŁNIERZY WOJSKA POLSKIEGO
POLEGŁYCH W REJONIE KIJOWA
WIOSNĄ 1920 R. W BOJACH
TOCZONYCH PRZY WSPÓŁUDZIALE
FORMACJI UKRAIŃSKICH
PRZECIW ARMII CZERWONEJ

Сучасна меморіальна дошка на честь полеглих
у 1920 р. польських солдатів,
фото Дороти Янішевської-Якуб'як

CZEŚĆ ICH PAMIĘCI

Збережені фрагменти колишніх військових поховань польських вояків у 1920 р.,
фото: Н. Півоварчик.

Do Legionistów

Надгробок Ципріана Улашина, маршалка поміщиків Липовецького повіту,
фото: Н. Півоварчик

На кладовищі збереглися кілька сотень надгробків з написами польською мовою.

Хто вони – ті, що відійшли? Ім'я, прізвище, роки життя – це основні відомості, які зазвичай можна знайти, якщо ж звісно зберігся надгробний напис. Однак це нам мало що розповість про те, ким померлі були насправді. Історичні згадки або ж коротка інформація про займану посаду збереглися про осіб, які відзначалися більш активною суспільною позицією. Про решту даремно й шукати які-небудь відомості.

Інколи можна знайти написи, які містять Деякі дані про померлого. На надгробках замовники найчастіше розміщували: епітафії із біблійними цитатами, прохання про молитву чи звернення до Бога, щоб забрав душу покійного. Трапляється, що написи розповідають про небіжчиків або ж описують про почуття живих. Іноді можна зауважити, що маємо справу з риторичними фігурами, представленими у могильній поезії. Деякі вражають штучністю і статичністю форми. Немає жодного сумніву у їхній щирості. Наприклад, на надгробку Максимілії Висоцької, викарбуваний прекрасний вірш, Написаний її сином, київським поетом Володимиром

Висоцьким. Трапляються і більш лаконічні написи: «добре жив, любив Бога і Батьківщину». Надгробні вірші іноді вражають незграбністю стилю та банальністю фраз. Проте попри лаконічність і банальність, часто написи приголомшують автентичністю та глибиною вираженого у них страждання і туги.

Фото: Б. Гутовскі

Gobys nie stracic w zywoła kolei:
Mienie przyjaciel, zdrowie czy dostatki-
Wszystko odzyskać mozesz tylko Matki
Druziej nie znajdziesz- i nie miej nadziei!
Jako Bóg jeden była mi jedyna,
Lecz ja Wszechmocny powołal do Siebie,
Więc aż dwa Bóstwa dzisiaj mam na niebie
Do których teraz moje modły płyną.
Przebacz mi, Panie, że w uozić rosterce
Miedzy Was dwojga modły moje dziele
Wszakże mej Matce tak zawdzięczam wiele.
Tys mi dal dusze-ona dala serce...

Серед написів на Байковому кладовищі виділяється:

Попередження для батьків:

До кінця свого життя

Не давайте дітям свого майна.

У могилі ці клопоти докучати не зможуть мені,

Я спатиму у могилі своїй, поки Бог не покличе мене за обрій.

Буває, що написи дозволяють дізнатися подробиці смерті, як це було у випадку з Кароліною Домбровською. З напису довідуємося, що вона загинула в залізничній катастрофі у Франції. Додаткову інформацію надає французька преса, яка інформує, що аварія розкішного Sud-Express, який курсував з Мадрида в Париж, сталася 15 листопада 1900 року в департаменті Ланд між станціями Сен-Жор і Собысс.

«Потяг з тілом пані де Домбровської та тих, хто вижив після катастрофи, прибув до Парижа вчора вранці [...]».

Потерпілу звали Кароліна де Домбровська, вона була дочкою Леопольда Макомаського та Марії Заренвської (Закшевської). Вона мала 34 роки. Була католичкою, Матір'ю восьми дітей, які залишилися в Києві.

Після ідентифікації особи комісаром труну з тілом загиблої перевезли до костелу Св. Томаша, де вона перебуватиме до моменту транспортування до Києва».

На інших пам'ятниках можемо прочитати, серед іншого:

Втрата коханої мами, дочки і сестри / залишила в серці сиріт, / 6 маленьких діток / та цілої родини, неминучий смуток.

Нехай твоє дороге для нас / тіло спочиває з миром, / найрідніша Матінко! Твоє земне / життя приклад Божого милосердя та страху, любові до ближнього. / Для таких людей / життя вічне

Чоловік був праведний та чесний, / Жив для ближніх - не для себе / Господи, будь справедливий / Дай йому куточок на небі!

Що б ти не втратив на життєвій дорозі / Майно, друзів, здоров'я чи достаток - / Все можна повернути, тільки Другої Мами не знайдеш - не плачай надії! / Як Бог один, була мені одна. / Однак Всевишній покликав її до Себе на небеса, / Тож сьогодні маю на небі два Божества, / До котрих мої молитви линуть. / Пробач мені, Господи, що мої почуття і моління розриваються поміж Вами обома. / Багато чим завдячую Матері своїй: / Ти душу мені дарував, / Вона – ж серця жар.

Ти саяв прикладом для нас / правди, працелюбства, любові і / відданості, пильнуй нас й сьогодні / з Неба, Ангеле Охоронцю наш.

Була радістю / та щастям батьків / девять років.

Він жив праведно, любив / Бога, шанував Батьківщину.

З великим жалем / прощаємось із мамою на віки вічні / прохати за нею у Бога / тебе, прохожий, просять / її діти.

Надгробок Анелії Поль, дружини поета Вінченца Поля, фото: Н. Півоварчик

Надгробок Александри Єжерської, фото: Б. Гутовські

Przeszła przez życie
jak Anioł poświęcenia,
z myślą obowiązków
względem drugich
z zaparciem się
niebie samej

ANIELIA POL
Urodzona
zmarła 7 marca 1874 r.
żyła lat 58

Байкове кладовище приховує у собі також забуті та незнані історії. Спочивають на ньому тисячі людей, пам'ятники яких не збереглися. Багато також й таких, чиї імена сьогодні майже нікому ні про що не говорять. Деякі з них свого часу відігравали важливу роль, зокрема: Маврицій Понятовські, Едвард Пшевурські (критик), Антоній Якса-Марцінковські (письменник), Август Піскорські (кушнір), генерали Казімеж Дубицькі, Ігнатій Гаціські, Вацлав Івановські, Габріель Жешневецькі, Фелікс Зданські та Ксавері Маршицькі (куратор гімназії) чи Фелікс Ленкевич-Іпогорські (маршалок поміщиків Волинської губернії).

Жінки – найбільш забуті. Їхніх надгробків збереглося найменше. З написів на могилах дізнаємося, що це були чиїсь дружини, матері, бабусі, кохані. Іноді їх вдавалося ідентифікувати за прізвищами чоловіків, наприклад дружина генерала – Хелена Пашковська. Про Максимілію Високу дізнаємося лише завдяки тому, що вона була матір'ю поета. Жінок рідше згадують, через те що їхні історії не містять оповідей про воєнні заслуги, досягнення в науковій галузі чи охороні здоров'я, або ж політичні перипетії. Але чи їхні історії подиктовані ролями, які для них визначило суспільство, є менш важливими?

Немає жодної згадки про Терезу Неверлі чи Анелію Поль, другу дружину поета Вінцента Поля. Їхні забуті пам'ятники вдалося ідентифікувати під час інвентаризаційних робіт, що проводилися у 2021 році. Але хто вони? Тереза Абрамова-Неверлі – це матір письменника Ігоря Неверлі, яка допомогла йому втекти з Києва у 1924 році. Проте, що киянки були не лише матерями й дружинами, а цілеспрямованими й компетентними фахівцями, свідчить історія Барбари Гжесінської. Здобувши непересічну освіту в Києві, Берліні, Парижі та Лондоні, вона встигла розпочати професійну кар'єру на місцевих підприємствах. На жаль, смерть настигла її у віці 22 років.

Нам небагато відомо про митців і майстрів, які працювали на кладовищі. На надгробку Антонія Павловича (1809-1895) зберігся підпис «А. Россі» натомість на пам'ятниках Юліушу Патковському (1867-1888) і сім'ї Войно (бл. 1890) – «П. Я. Ріццолатті». Цікаво, що друге підприємство, спеціалізувалося на виробництві не тільки надгробків, але й умивальників.

На пам'ятнику Гелені Мніх містилася скульптура авторства Еліо Салія (1864-1920), який творив у Києві до 1914 року. Серед творців згадується і петербурзький класик українського походження, учень А. Канова – Іван Петрович Мартос (1754-1835). У Києві діяла майстерня В. Корчакова-Савицького з Кам'яного Броду. Авторство трьох похоронних каплиць приписується Владиславу Городецькому (1863-1930). Проектантом каплиці Гурецького був київський архітектор Ромуальд Григорович Тустановський (прибл. 1830-1886).

На початку ХХ ст. найбільшим монополістом на кам'яному ринку була фірма «Вдова де Веккіо», заснована ще в ХІХ ст. італійським скульптором, творцем київського пам'ятника Пушкіну, Андреа Ск'явоні. У 1902 році він продав підприємство Віктору де Веккіо, який незабаром після цього помер. Керувати фірмою взялася вдова його сина – Надежда де Веккіо (п. 1919). Вона була композитором і вчителем музики, також виступала на театральній сцені. Завдяки своєму енергійному підходу до управління підприємством, їй вдалося налагодити міжнародні контакти, дбала про високу якість робіт. Під час війни компанію спіткали фінансові негаразди і в кінцевому підсумку вона збанкрутувала. 9 липня 1919 року Надежду де Веккіо заарештували, а потім стратили. Місце поховання невідоме. На польській частині кладовища зберігся один пам'ятник із підписом її майстерні – професору Владзімежу Високовичу (1854-1912).

З реклами у пресі дізнаємося про такі фірми: М. Шанца - виробника чавунних хрестів, завод Г. Швельма, який спеціалізувався на виробі зкованого заліза. У 1906 році з'явилася реклама майстерні каменяра А. В. Дашковського, а в 1907 – С. Устньовіча. Популярністю користувалася майстерня братів Якубовських. На жаль, про їхні роботи нічого не відомо.

Реклама київських майстерень кам'яних виробів

Фрагмент усипальниці родини де Вітте, запроєктованої Владиславом Городецьким, фото: Н. Півоварчик

Коли сім'ї загиблих зникають – могили, позбавлені догляду, починають нагадувати театральні реквізити й занепадають. Однак завжди можна спробувати зберегти їхню історію, а іноді й створити від початку.

Фото: Н. Півоварчик

Минаючи алеї кладовища на Байковій горі, можна побачити постать жвавої літньої жінки, яка доглядає могили легіонерів або родин. Це Ванда Павлова, одна з давніх доглядачів кладовища. Завдяки таким людям як вона, можна зберегти старі кладовища навіть тоді, коли немає рідних.

Байкове кладовище на сторінках своєї історії зберігає довгу пам'ять. Перші добровольці почали з'являтися на території некрополя ще у 80-х роках під керівництвом невтомної Чеслави Раубішко. Ініціатива набула розголосу і переросла в Київське національно-культурне товариство поляків «Згода», яке офіційно діє від 1992 р. Сьогодні біля надгробків важко було би не помітити табличок, що свідчать про багаторічну роботу цієї організації.

Догляд здійснюють також інші польські організації – Міжнародне товариство польських підприємців в Україні та Спілка Поляків України. До акції по очищенню гробів долучаються дипломати, співробітники посольства, консульства та Польського інституту у Києві, але перш за все, це жителі Києва. Іноді допомагати приїжджають групи з Польщі.

Фрагмент меморіальної дошки з усипальниці Герарда Байковського, фото: Б. Гутовскі

Догляд за Байковим кладовищем – це також документаційна робота. Перші нотатки були зроблені покійною Чеславою Раубішко на зламі 80-го років ХХ ст. Опрацьована картотека донині зберігається у Ванди Павлової. Вони становлять неоціненне джерело знань не тільки про наявні пам'ятники, але перш за все про ті, після яких вже не залишилося й сліду.

Список похованих тут осіб, під час перших спроб проведення інвентаризаційних робіт, що відбувалися на зламі 1992-1993 років, склали Людвіка Ніжинська та Марія Сивко. У 2021 році розроблено віртуальну карту кладовища, на якій показано місце розташування всіх пам'ятників на кладовищі.

Під час інвентаризаційних робіт,
фото: Н. Півоварчик

Під час інвентаризаційних робіт,
фото: М. Гувовська

Сліди від куль на пам'ятнику Генрику Здановському можуть бути підтвердженням небажаної історії. Невідомо, хто і коли стріляв або хотів знищити пам'ятник. Можливо, це сліди якихось трагічних, ймовірно, воєнних подій? Генрик Здановські не був випадковою людиною. Польський патріот, батько якого загинув під час повстання, а його сім'ю позбавлено власності. За свою патріотичну діяльність його виключили з університету та заарештували. Свої статки заробив будучи цукрозаводчиком. У 1906 році став депутатом Думи. Один із його синів, також Генрик, загинув в Катині.

«Я тікала до Радянського Союзу і Радянський Союз прийшов до мене», – так згадувала наступ Радянської Армії у 1939 році Ванда Василевська. Зрада, голий розрахунок чи ідеологічна сліпота? Не можна відкинути запал, з яким вона підходила до справи, але також це зробило її символом невірності польській справі. У біографії Ванди можна знайти й світліші моменти, так декому, завдяки її допомозі, вдалося уникнути ГУЛАГу або й вижити. Її пам'ятник на Алеї слави, встановлений за кошти радянської влади, із написом польською мовою, важко прийняти полякам. Він також нагадує, що художні чи поетичні форми, високі фрази не завжди тотожні із біографією покійного.

Таких небажаних, непотрібних або просто забутих слідів історій на кладовищі є чимало: перекинуті пам'ятники, засипані землею плити, хрести, а також червоні зірки на безіменних надгробках, таблички, які закривають старі написи, повторно використані надгробки. Усе це сумна реальність. Іноді випадковість дозволяє старим пам'ятникам вижити.

У 2021 році на замовлення Інституту «ПОЛОНІКА» на Байковому кладовищі проведено інвентаризацію надгробків (створених перед 1945 роком). Дана виставка – це один з результатів цих робіт. Наступним етапом стане каталог пам'ятників, який стане доступним у 2022 році.

Бартломеї Гувовські

Надгробна плита Юзефа Чойновського,
фото Н. Півоварчик

MARIA WENGELSKA

ur. 25 grudnia 1883r

zm. 22 MAR

Брошура є частиною виставки:

НЕКРОПОЛЬ НА БАЙКОВІЙ ГОРІ. Польські сліди на Байковому кладовищі в Києві

Виставка під патронатом:

Віцепрем'єр-міністра, Міністра культури та національної спадщини РП, проф. Пьотра Глінського

Організатор виставки:

Національний інститут польської культурної спадщини за кордоном «ПОЛОНІКА»

Автор фотографій:
Сценографія та графічне оформлення:
Організація виставки:
Автор виставки:

**Норберт Півоварчик, Бартломеї Ґутовські
Барбара Ковалевська
Рафал Краузе Perfect Events
Бартломеї Ґутовські**

авторське право за:

Національний інститут польської культурної спадщини за кордоном «ПОЛОНІКА»; Норберт Півоварчик, Бартломеї Ґутовські 2021

ISBN 978-83-66172-47-0

Коректа польського тексту:
Переклад українською:
Переклад англійською:
Проект і графічний дизайн брошури:

**Аліція Берман
Юрій Ткачук
Мавгожата Матисік
Кінга Невечежал**

Інформаційні партнери:

